

MONIKA ZIĘCIAK

ZNACZENIE WSPARCIA W PRZYGOTOWANIU NIELETNICH PRZEBYWAJĄCYCH W MŁODZIEŻOWYCH OŚRODKACH WYCHOWAWCZYCH DO DOŚWIADCZANIA SAMODZIELNOŚCI

WPROWADZENIE

Jednym z nadrzędnych celów wychowania jest przygotowanie człowieka do samodzielnego i odpowiedzialnego życia, dotyczy to także podopiecznych instytucji resocjalizacyjnej. Oddziaływania podejmowane przez kadre młodzieżowych ośrodków wychowawczych (dalej: MOW) powinny zatem zmierzać do rozwijania wśród nieletnich umiejętności i kompetencji przydatnych z punktu widzenia ich samodzielności. Dotychczas podejmowane w tym celu działania okazują się być mało skuteczne, bowiem nieletni podczas pobytu w placówce resocjalizacyjnej charakteryzują się wąskim zakresem samodzielności (Zięciak, 2020), a po pobycie w ośrodku wracają do zachowań ryzykownych. Spośród nieletnich, którzy opuścili ośrodki w 2012 roku, w konflikt z prawem weszło 60% wychowanków (NIK, 2017, s. 10).

1. ISTOTA WSPARCIA I JEGO RODZAJE

Na podstawie literatury przedmiotu skonstatowano, że pojęcie „wsparcie” odnosi się do zagadnienia złożonego, wielowymiarowego i udzielanego wielopodmiotowo. Definicja „wsparcia” wskazuje, że są to „informacje docierające z otoczenia, sprawiające, że wierzy ona, że jest kochana i ceniona, że ktoś się

Dr MONIKA ZIĘCIAK – Uniwersytet Szczeciński, Wydział Nauk Społecznych, Instytut Pedagogiki;
adres do korespondencji: ul. Ogińskiego 16/17, 71-431 Szczecin; e-mail: monika.zieciak@usz.edu.pl;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9204-1402>.

Artykuły w czasopiśmie dostępne są na licencji Creative Commons Uznanie autorstwa –
Użycie niekomercyjne – Bez utworów zależnych 4.0 Międzynarodowe (CC BY-NC-ND 4.0)

o nią troszczy oraz, że ma poczucie przynależności do sieci ludzi powiązanych wzajemnymi zobowiązaniami” (Cobb, 1976, s. 300 za: Bochniarz, 2019, s. 94). Podobnie Irwin G. Sarason i in. (za: Kirenko, 2002, s. 77), podkreślają, że wsparcie to „relacje pomiędzy ludźmi, które pozwalają człowiekowi odczuć i dostrzec, że ma wokół siebie osoby, na których może polegać. Osoby te troszczą się o niego, doceniają i kochają”. Zatem początkowo „wsparcie” było rozumiane głównie jako przekazywanie emocji, komunikatów uspokajających, wspierających, dowartościowujących. W kolejnych latach jednak zaczęto na wsparcie spoglądać szerzej, np. Helena Sęk i Roman Cieślak (2012) wskazali, że „wsparcie jest rodzajem interakcji społecznej, której celem jest rozwiązanie sytuacji problemowej, trudnej, stresowej lub krytycznej” (s. 13). Polega na towarzyszeniu i podtrzymaniu osoby dzięki stworzeniu klimatu bezpieczeństwa, przynależności, jak też wzmacnianiu nadziei na przezwyciężenie czy opanowanie doświadczanego kryzysu. Autorzy zwrócili uwagę, że w trakcie interakcji zachodzi nie tylko przekazanie lub wymiana emocji, lecz także informacji, dóbr materialnych lub instrumentów działania, a skuteczność wsparcia zależy od właściwego dobrania rodzaju i wielkości działania do potrzeb człowieka. Wsparcie jest zatem pomocą emocjonalną, informacyjną i praktyczną (przekazywanie dóbr i realizowanie usług).

Ważnym elementem udzielanego wsparcia jest podmiot wspierający, którym zdaniem Peggy A. Thoits (2010, s. 46) są osoby znaczące, do których zalicza członków rodziny, przyjaciół czy współpracowników. Ich zadaniem jest udzielanie pomocy w taki sposób, aby zwiększać zdolność człowieka do radzenia sobie ze stresującymi wymaganiami.

W literaturze przedmiotu wyróżnić można następujące rodzaje wsparcia:

– emocjonalne – polega na przekazaniu w drodze interakcji emocji podtrzymujących, uspokajających, wyrażających troskę, zrozumienie, współczucie, wskazujących na pozytywny stosunek do osoby wspieranej. Osoby znajdujące się w kryzysie emocjonalnym otrzymują komunikaty werbalne i niewerbalne, które mają na celu podtrzymanie ich na duchu i poprawienie ich samopoczucia. Trafne zachowanie osoby wspierającej może rodzić w człowieku uczucie nadziei na pozytywne rozwiązanie kryzysu (Kirenko, 2002, s. 86, 90; Sęk, 2003, s. 23; Sęk i Cieślak, 2012, s. 19).

– informacyjne (poznawcze) – polega na udzielaniu informacji zwrotnych, rad na temat skuteczności podejmowanych działań zorientowanych na rozwiązanie doświadczanych problemów. Służy wymianie informacji, która ułatwia lepsze zrozumienie sytuacji człowieka. Jest także dzieleniem się własnym doświadczeniem oraz wiedzą, np. na temat możliwości pomocy instytucjonalnej (Kirenko, 2002, s. 86; Sęk, 2003, s. 23; Sęk i Cieślak, 2012, s. 19).

– materialne (rzeczowe) – jest to udzielenie pomocy materialnej, finansowej, rzeczowej. Polega także na bezpośrednim działaniu na rzecz osoby potrzebującej, np. dożywienie, dostarczenie pomocy edukacyjnych, wykupienie leków, udostępnienie schronienia (Kirenko, 2002, s. 86; Sęk, 2003, s. 23; Sęk i Cieślak, 2012, s. 19).

– instrumentalne – jest to wsparcie przez świadczenie usług, np. poprzez wypełnianie obowiązków domowych, odrabianie lekcji, zdobywanie informacji i dóbr materialnych, udzielanie instruktażu lub modelowanie zachowań zaradczych (Kirenko, 2002, s. 87; Sęk, 2003, s. 23; Sęk i Cieślak, 2012, s. 19).

– wartościujące – polega na dostarczeniu informacji zwrotnych osobie na jej temat. Odbywa się przez okazywanie człowiekowi uczuć uznania, szacunku, akceptacji i wpływa na podnoszenie jej samooceny (Kirenko, 2002, s. 87).

Oprócz powyższych rodzajów w literaturze wymienia się też wsparcie duchowe, zorientowane na świadczenie pomocy w sytuacji kryzysu egzystencjalnego lub w sytuacjach terminalnych, naznaczonych cierpieniem duchowym i lękiem przed śmiercią (Kirenko, 2002, s. 89; Sęk, 2003, s. 24; Szczęsna, 2010, s. 68).

2. ZNACZENIE WSPARCIA WYCHOWAWCZEGO W ROZWIJANIU SAMODZIELNOŚCI NIELETNICH

Wsparcie wychowawcze udzielane nieletnim w procesie ich resocjalizacji jest ważne z kilku powodów. Po pierwsze, wychowankowie przebywający w ośrodku resocjalizacyjnym typu MOW mają od 10 do 18/19 lat. Znajdują się więc w okresie adolescencji, kiedy to młodzi ludzie doświadczają podstawowego dla tego okresu rozwojowego kryzysu tożsamości. Problemy i wyzwania, z jakimi się mierzą, dotyczą zachodzących w ich ciele zmian, a także relacji z otoczeniem zorientowane w sferze emocjonalnej. „Silne reakcje, a nawet wybuchy złości i agresji są formą sprzeciwu, buntu i tym samym braku zgody na sytuacje, które dorażąca osoba spostrzega jako ograniczające, zagrażające lub szczególnie niezgodne z jej oczekiwaniami i wyobrażeniami” (Bardziejewska, 2005, s. 356–359 za: Dąbrowska, 2023, s. 40). Nie świadczy to jednak o braku potrzeby wsparcia, a o jej nasileniu. Zmienia się co prawda częściowo źródło otrzymywanej pomocy (rówieśnicy), lecz jest to rezultatem niezrozumienia potrzeb młodego człowieka przez dorosłych. Działania opiekunów przestają być postrzegane jako wspierające. W konsekwencji deficytu wsparcia otrzymywanego w rodzinie i zaburzeń szkolnego funkcjonowania młodzieży przejawiającej trudności adaptacyjne może dojść

do przeniesienia źródeł oczekiwanego i potencjalnie otrzymywanego wsparcia na nieformalną grupę rówieśniczą (Ostafińska-Molik i Wysocka, 2014).

Po drugie, wychowankowie MOW to młodzież, która pochodzi z rodzin dysfunkcyjnych, niepełnych, z charakterystycznym zestawem cech i podejmujących ze względu na swoje zaburzenia określone zachowania. Nieletni z ośrodków resocjalizacyjnych często już we własnych rodzinach doświadczają wielu trudności. Niejednokrotnie wychowują się w wielu typach struktur rodzinnych z powodu rozpadu związku rodziców, czasowej nieobecności rodzica/opiekuna, a także umieszczenia w placówce opiekuńczo-wychowawczej lub rodzinie zastępczej (Noszczyk-Bernasiewicz, 2013, s. 424). W ich wychowaniu często brakuje męskich opiekunów, co wynika z porzucenia rodziny, śmierci, wyjazdu za granicę w celach zarobkowych lub osadzenia w zakładzie karnym ojca. W 27% przypadkach ojcowie to osoby niewydolne wychowawczo z powodu m.in. nadużywania alkoholu, kar sądowych, niewłaściwych postaw wychowawczych, stosowania przemocy fizycznej/psychicznej. (Bernasiewicz i Noszczyk-Bernasiewicz, 2017, s. 164–166). Najczęściej młodzież niedostosowana społecznie z MOW mieszka z matką (79%) i rodzeństwem (71%), rzadziej z tatą (32%) i dziadkami (babcia – 15%, dziadek – 6%) (Burdach, 2021, s. 63). Badania dowodzą, że samotne matki zdają sobie sprawę ze znaczenia wsparcia emocjonalnego w rozwoju dziecka, dlatego w większym stopniu niż samotni ojcowie starają się stwarzać warunki i możliwości do prawidłowego zaspokojenia potrzeb. Podejmują próby minimalizowania skutków wynikających z braku ojca poprzez prowadzenie rozmów indywidualnych na temat relacji dziecka z rówieśnikami, form spędzania czasu wolnego, oczekiwań matek wobec dzieci, częstsze kontakty z najbliższymi członkami rodziny, wspólne wyjścia czy wyjazdy (Remisz, 2005, s. 224, 235, 246, 251, 255).

Więzi nieletnich z rodzicami (nawet nikłe) mają ogromne znaczenie, zarówno w czasie pobytu w placówce, jak i po jej opuszczeniu, ponieważ zwiększają poczucie bezpieczeństwa, dają nadzieję na lepszą przyszłość, są wsparciem w trudnych chwilach oraz wzmacniają zajmowaną pozycję społeczną w grupie rówieśniczej (Motow, 2018, s. 7). Według badań, na wsparcie rodziny liczy aż 71,4% badanych, które polega np. na prowadzeniu rozmów o swoich problemach i trudnościach z rodzicami (41,6% wychowanków) (Szafrńska, 2018, s. 180). Tymczasem – jak zauważa Teresa Kaniowska (2018) – czynnikiem utrudniającym usamodzielnienie się jest przede wszystkim brak wsparcia ze strony bliskich (83,1% przypadków).

Młodzież niedostosowaną społecznie charakteryzuje wysoki poziom odczuwanego przez nich lęku (Kupiec i Zięciak, 2023, s. 132; Kupiec, 2016, s. 78),

niestabilna i nieadekwatna samoocena (Kupiec, 2014, s. 129; Konaszewski i Sosnowski, 2017, s. 188), choć w literaturze przedmiotu można się spotkać z wynikami wskazującymi na dominację samooceny zaniżonej (Konaszewski i Sosnowski, 2017, s. 188), jak i zawyżonej (Kupiec i Zięciak, 2023, s. 132). Większość z nich ma zewnętrzne poczucie kontroli (Kupiec i Zięciak, 2023, s. 132), a jak wskazują badania, choć osoby zewnątrzsterowne potrzebują więcej wsparcia, to nie są w stanie z niego efektywnie skorzystać (Bochniarz, 2019, s. 94–95). Ponadto zewnętrzny ośrodek decyzyjny (*locus of control*) sprawia, że wychowankowie MOW przyjmują postawę konformistyczną, wykazują brak poczucia sprawstwa niezależnie od przebiegu sytuacji, w której uczestniczą, i jej rezultatu (sukces, porażka) (Drwal, 1978, s. 310–311), są też ulegli wobec swoich rówieśników, nawiązują relacje konfliktowe, przepełnione obwinianiem i niechęcią. Dlatego w sytuacjach trudnych najczęściej stosują strategie agresywnego reagowania (Borecka-Biernat, 2007, s. 129), a najrzadziej postawę akceptacji lub rezygnacji. Rzadziej wybierają pozytywne przewartościowanie oraz podjęcie działania rozwiązującego problem (Kobylarczyk-Kaczmarek i Ogińska-Bulik, 2023, s. 152).

Nieletni niedostosowani społecznie mają wyraźne deficyty w kwestii konstruktywnej samokontroli, rozumianej jako zdolność człowieka do kierowania własnym zachowaniem (Strelau i Doliński, 2008, s. 456). W kwestii kompetencji społecznych przeprowadzone dotychczas badania nie dają jednoznacznej odpowiedzi, ale niektóre wyniki wskazują na ich niski poziom (Kudlak, 2016), również w porównaniu z rówieśnikami ze szkół publicznych (Huget, 2009, s. 113). Zróżnicowanie stopnia rozwoju pojawia się przy analizowaniu poszczególnych rodzajów umiejętności społecznych, np. w zakresie kompetencji interpersonalnych, tj. kompetencji komunikacyjnych (Małachowska, 2017, s. 187–198) i asertywności (Porzak, 2008, s. 272). Nieletni z ośrodków resocjalizacyjnych posiadają wspomniane kompetencje na poziomie niskim lub bardzo niskim.

Ważną umiejętnością w rozwoju samodzielności jest planowanie. Wychowankowie potrafią sformułować plany, które dotyczą najczęściej rodziny, jednak przeprowadzone badania dowodzą, że nieletni nie potrafią wyznaczać kolejnych kroków do osiągnięcia celu (Zięciak, 2020, s. 171) i podejmują kolejne działania w odpowiedzi na uzyskiwane na bieżąco rezultaty (Jabłonowska, 2016, s. 206). Wychowankowie placówek resocjalizacyjnych zazwyczaj doświadczają znaczących trudności w konstruktywnym radzeniu sobie z własnymi uczuciami i emocjami. Ich zaburzenia emocjonalne rozpięte są między wielką intensywnością odczuwania a brakiem jakichkolwiek uczuć (James, 2003; Kozłowski, 2016, s. 157). Obserwuje się wśród nich nadwrażliwość i nadmierne pobudzenie.

Zakłada się też doświadczanie ekstremalnego stresu lub narażenie na działanie niskiego, lecz chronicznego stresu (Opora, 2009, s. 304).

Dowiedziano, że wychowankowie MOW charakteryzują się przeciętnym poczuciem własnej skuteczności i niską wytrzymałością. Pomimo posiadanego potencjału nie mają w sobie tyle samozaparcia, aby wcielić plany w czyn, a ich motywacja do wprowadzania w swoim życiu zmian jest słaba i krótkotrwała (Zięciak, 2020, s. 184). Dla większości wyznacznikiem podjęcia działania w kierunku zmiany swojej sytuacji są doraźne korzyści, natomiast samodzielne działania podejmują z potrzeby dowartościowania (51,9%), samodoskonalenia (34,6%) i potrzeby poczucia niezależności (23,6%) (Zięciak, 2020, s. 184).

Wszystkie te cechy osobowościowe, jak i sytuacja życiowa wychowanków, wskazują, że po opuszczeniu placówki resocjalizacyjnej nieletni mogą znajdować się w wielu sytuacjach kryzysowych. Natomiast przebywając w placówce resocjalizacyjnej, o dominującym klimacie kontrolno-restrykcyjnym, co przejawia się np. ograniczeniem swobody, dużym znaczeniem zasad i regulaminu, stosowaną przemocą, czy nierównym traktowaniem wychowanków (Granosik i in., 2015) zapotrzebowanie na mądre wsparcie wychowawcze okazuje się niezbędne.

3. SAMODZIELNOŚĆ WYCHOWANKÓW MOW

Badania wskazują, że młodzież z ośrodków resocjalizacyjnych podczas pobytu w placówce przejawia wąski zakres samodzielności, a okazywane wychowankom wsparcie jest decydującą czynnością usamodzielniającą w rozwoju samodzielności wychowanków w MOW. Wychowawcy są zdania, że udzielają podopiecznym większego wsparcia, niż deklarują to sami nieletni, wyżej też pedagodzy ocenili stopień jego przydatności w usamodzielnianiu. Najczęściej stosowanymi przez kadrę MOW formami wsparcia są zachęcanie do działania, analiza celów i efektów. Do form pomocy najrzadziej stosowanych należą wsparcie emocjonalne, wyręczanie, finansowanie, instruowanie. Tymczasem badania dowiodły, że najbardziej przydatne jest motywowanie wychowanków do działania, a wyręczanie i finansowanie okazują się najrzadziej stosowane i najmniej przydatne w pracy z nieletnimi (Zięciak, 2020, s. 276–277). O deficycie wsparcia udzielanego osobom niedostosowanym społecznie świadczą też inne wyniki badań (Ostafińska-Molik i Wysocka, 2014, s. 100–101). Największy deficyt wsparcia młodzi ludzie odczuwają w rodzinie, co powoduje konieczność poszukiwania innych źródeł wsparcia, np. rówieśniczego czy osób znaczących,

które mogą mieć charakter dewiantywny. Nie dziwi zatem, że odczuwany brak wsparcia u młodych ludzi jest skorelowany na istotnym statystycznie poziomie z zachowaniami niedostosowanymi (Biegasiewicz, 2010).

Wartość wsparcia w kontekście doświadczanego przez człowieka stresu można rozpatrywać według dwóch popularnych modeli: model główny (bezpośredni) i model działania buforowego (pośredni). W pierwszym przypadku wsparcie społeczne działa jako czynnik profilaktyczny, zabezpieczający przed pojawieniem się stresu, albo modyfikuje postrzeganie danej sytuacji do kategorii mniejszego zagrożenia, co czyni ją możliwą do opanowania (Sęk i Cieślak, 2012, s. 25–26). Model pośredniego działania zakłada, że w sytuacji silnego stresu istniejące, spostrzegane i otrzymywane wsparcie działa jak bufor, osłabiając jego negatywne skutki i zapobiegając związanym z tym ewentualnym zagrożeniom i patologiom (Sęk i Cieślak, 2012, s. 26–27). Wiele wyników badań dotyczących postrzeganego wsparcia społecznego wskazuje na jego pozytywny związek z dobrostanem psychicznym, lepszym zdrowiem fizycznym, radzeniem sobie z sytuacjami kryzysowymi lub w sytuacji braku pracy, stresem zawodowym i dnia codziennego (Kirenko i Sarzyńska, 2010; Nurullah, 2012; Melrose i in., 2015). Młodzież doświadczająca wysokiego poziomu wsparcia postrzega stresory życia codziennego jako mniej obciążające i bardziej optymistycznie ocenia szanse na poradzenie sobie z nimi, częściej stosuje strategie oparte na aktywnym działaniu wobec problemu, efektywniej przystosowuje się do wymogów szkoły, częściej podejmuje praktyki prozdrowotne oraz charakteryzuje się niższym poziomem depresyjności (por. Sikora, 2012, s. 42). Wsparcie społeczne można określić jako schronienie, pozwalające na regenerację sił osoby potrzebującej (Kmieciak-Baran, 1995, s. 201).

4. WARUNKI UDZIELANIA EFEKTYWNEGO WSPARCIA

Zdaniem Artura Brühlmeiera (1993, s. 92) wsparcie wychowanka powinno odbywać się poprzez stworzenie dziecku emocjonalnego bezpieczeństwa, które wiąże się z bezwarunkowym zaakceptowaniem go ze wszystkimi jego wadami i zaletami, a także zagwarantowanie mu spokoju, respektowanie jego praw poprzez nienarzucanie mu swoich poglądów, a przysłuchiwanie się, oraz pielęgnowanie wspólnoty, troski o wzajemną komunikację, zrozumienie, czułą akceptację i zaufanie (Brühlmeier, 1993, s. 92). Wychowawca, spełniając powyższe warunki, może to jedynie ułatwić, ale tylko wtedy, kiedy będzie towarzyszyć

dziecku w poszukiwaniu i dochodzeniu do prawdy i będzie zaangażowanym słuchaczem w procesie komunikowania się z nim.

Istota oferowania [wsparcia] polega wszak również na komunikowaniu osobie doświadczającej pomocy swojego punktu widzenia. Pomoc tego rodzaju można zatem sprowadzić do mnożenia alternatyw, wymiany punktów widzenia, zaświadczenia o istnieniu innych możliwości, czy wreszcie można ją traktować jako swoistą postać dialogu, w którym pomagającemu idzie o wypowiedzenie swego zdania po to, aby mogło ono zostać odczytane jako oferta jednego z możliwych sposobów rozwiązywania sytuacji, w jakiej znajduje się osoba doświadczająca pomocy (Kwaśnica, 1994, s. 16).

Dodatkowym walorem wspieranie poprzez komunikowanie się jest wzmacnianie jego poczucia własnej wartości i motywowanie do działania. Celem wychowania jest bowiem umożliwienie dziecku polubienia i zaakceptowania siebie. Dzięki temu może się ono rozwijać i realizować swoje potrzeby, pokonywać drogę od zależności do samostanowienia, samodzielnie rozwiązywać problemy, radzić sobie w konstruktywny sposób i podejmować się nowych wyzwań (Gordon, 1991, s. 272).

Skuteczność wsparcia z jednej strony zależy od rozpoznania potrzeb osoby potrzebującej i właściwego jej udzielenia. Rzetelne zrealizowanie tych dwóch warunków w dużej mierze umożliwi osobie samodzielne poradzenie sobie z sytuacją kryzysową. Świadczą o tym wyniki badań, które wskazują, że nawet wysoki poziom zapotrzebowania na wsparcie, ale nieadekwatnie, niewłaściwie udzielone (w ocenie osoby wspieranej), może negatywnie wpłynąć, np. na poziom samooceny, poczucie sprawstwa, obniżenie umiejętności radzenia sobie, nasilającą się bezradność (Schmitz i in., 1997; Byra i Parchomiuk, 2008; Sęk, 2012). Z drugiej strony efektywność wsparcia zależy również od cech osoby potrzebującej, jak i jej uprzednich doświadczeń związanych z otrzymywanym wsparciem od innych, tj. zaufaniem w relacjach (Ostafińska-Molik i Wysocka, 2014, s. 88) oraz cech i kompetencji osoby, która decyduje się to wsparcie udzielać, bo jeżeli źródło wsparcia jest godne zaufania, dojrzałe, odpowiedzialne, wytrwałe, to łatwiej w sytuacji stresowej poszukiwać u niego pomocy. Natomiast przeszkodą w zwróceniu się o wsparcie jest zbyt emocjonalne reagowanie na sytuację lub minimalizowanie problemu (por. Bednarz, 2019, s. 109).

Dlatego też, aby udzielane wsparcie było w jak największym stopniu użyteczne, należy przed podjęciem jakichkolwiek działań uwzględnić wiele istotnych czynników. W literaturze przedmiotu za najistotniejsze uznaje się:

– świadomość pełnionej przez siebie roli społecznej (matka, ojciec, wychowawca, itp.);

- bezwarunkową akceptację osoby potrzebującej i warunkową akceptację podejmowanego przez nią zachowania;
- wiedzę o osobie potrzebującej wsparcia;
- umiejętność rozpoznawania potrzeb osoby wspieranej;
- zdolność do nawiązywania i podtrzymywania kontaktu z drugą osobą (aktywne słuchanie, jasność wyrażania własnych myśli, otwartość na inny punkt widzenia, spójność w komunikatach werbalnych i niewerbalnych), umiejętność posługiwania się technikami dialogu motywującego;
- gotowość do mediowania i negocjowania (Kirenko, 2002, s. 91–92).

Warto na koniec dodać, że badacze Niall Bolger, Adam Zukerman, Ronald C. Kessler (2000, s. 953, 958–959) udowodnili, że najbardziej owocnym wsparciem jest to niezauważane przez odbiorcę. W takiej sytuacji osoba czerpie korzyści z otrzymanego wsparcia bez ponoszenia kosztów jego otrzymania.

Można zatem przyjąć, że aby właściwie wspierać drugą osobę, należy mieć wiedzę o osobie potrzebującej wsparcia, kompetencje diagnostyczne, interpersonalnie, w tym komunikacyjne (np. technika dialogu motywującego) oraz charakteryzować się otwartością, wrażliwością, uważnością, zdolnością dochowywania tajemnicy, wytrwałością, wysoką inteligencją emocjonalną czy zdolnością do kontroli odczuwanych przez siebie emocji.

5. ZAŁOŻENIA METODOLOGICZNE BADAŃ WŁASNYCH

5.1. CEL I PROBLEMATYKA BADAWCZA

Celem przeprowadzonych badań było ustalenie znaczenia pojęcia „wsparcie wychowawcze” w różnych aspektach samodzielności wykazywanej przez wychowanków przebywających w MOW. Materiałem źródłowym natomiast opinie wychowanków i wychowawców dotyczące przejawianej przez nieletnich samodzielności oraz natężenia i skuteczności udzielanego im w tym celu przez wychowawców wsparcia.

Problem ogólny zawiera się w następującym pytaniu: jaki wpływ na samodzielność nieletnich ma zakres oraz skuteczność wsparcia udzielanego im przez wychowawców podczas pobytu w MOW? Dodatkowo sformułowano dwa problemy szczegółowe: jaki ma wpływ zakres wsparcia wychowawczego na poszczególne aspekty samodzielności wykazywanej przez nieletnich przebywających w MOW? jaki wpływ ma skuteczności wsparcia udzielanego przez wychowawców na zakres samodzielności nieletnich, którzy przebywają w MOW?

Na podstawie literatury przedmiotu i przyjętych założeń teoretycznych badań postawiono następujące hipotezy robocze:

H₁: Prawdopodobnie im większe jest natężenie wsparcia wychowawczego, tym większą samodzielność wykazują nieletni przebywający w MOW.

H₂: Można przypuszczać, że im skuteczniejsze jest wsparcie udzielane przez wychowawców, tym większą samodzielność wykazują nieletni, którzy przebywają w MOW.

5.2. ZASTOSOWANA METODA I NARZĘDZIA BADAWCZE

W przeprowadzonych badaniach zastosowano metodę sondażu diagnostycznego, która służy do rozpoznawania opinii dużych grup badanych, co umożliwia przy losowym doborze próby reprezentatywnej uogólnianie wniosków na całą populację. W ramach tej metody posłużono się dwoma kwestionariuszami, w tym jeden był skierowany do nieletnich (mierzył ich samodzielność), a drugi przygotowano dla wychowawców zatrudnionych w MOW, aby zbadać udzielane przez nich wsparcie.

Do zdiagnozowania samodzielności posłużył autorski kwestionariusz cech samodzielności (SAM NLT). Narzędzie to obejmuje podstawowe informacje na temat respondenta (metryczka): płeć, wiek, długość pobytu w placówce resocjalizacyjnej, rodzaj placówki, w jakiej został umieszczony, oraz pseudonim i numerki statystyczny dla sprawniej identyfikacji badanego. Kwestionariusz składa się z 23 pytań (przykładowe pytania: Jak często wykonujesz samodzielnie (bez pomocy innych osób) następujące czynności? Jak często zastanawiasz się nad skutkami swoich działań i decyzji? Załóżmy, że będziesz zarabiał 2 000 złotych miesięcznie, rozpisz w tabeli, ile i na co przeznaczysz ze swojej wypłaty?).

Do zbadania zakresu i skuteczności wsparcia posłużyło drugie autorskie narzędzie Kwestionariusz Usamodzielniania dla Nieletnich (USAM NLT). Kwestionariusz zawierał metryczkę i 6 pytań, zarówno o charakterze otwartym, jak i zamkniętym. Uzyskane odpowiedzi dostarczyły informacji na temat rodzaju i jakości wsparcia udzielanego na poszczególnych etapach realizacji potrzeb. Przykładowe pytania: Jakiego wsparcia udziela Pan/Pani wychowankom, kiedy sami chcą coś zrobić, osiągnąć? W jakim stopniu pomaga Pan/Pani wychowankom w realizacji następujących czynności? Jak często wykorzystuje Pan/Pani podane sytuacje do rozwoju samodzielności u wychowanków?

5.3. CECHY BADANEJ PRÓBY

Badania przeprowadzono w latach 2017–2018 w 12 losowo wybranych MOW na terenie województwa zachodniopomorskiego, kujawsko-pomorskiego i dolnośląskiego. Wzięło w nich udział 530 wychowanków, wśród których chłopcy stanowili 78%, a dziewczęta 22%. Po odrzuceniu wadliwie wypełnionych ankiet ostatecznie do analiz statystycznych zakwalifikowano 505 kwestionariuszy każdego typu narzędzia. W badanej próbie najczęściej występowały starsi wiekiem, szesnastoletni (32%) i siedemnastoletni wychowankowie (36%), których było więcej niż wychowanków do 14. roku życia (10%) oraz piętnastolatków (14%) i osiemnastolatków (8%). Średnia długość pobytu w placówce badanych wychowanków to 12 miesięcy, przy czym przeważali nieletni z krótszym okresem pobytu (35% od 1 do 6 miesięcy), (32% od 7 do 12 miesięcy) nad wychowankami przebywającymi od 13 do 18 miesięcy (13%) oraz powyżej 18 miesięcy (20%). Pomimo iż żadna z podanych cech próby badawczej nie miała charakteru rozkładu normalnego (brak istotności statystycznej różnic w teście Kołgomorowa-Smirnowa), to wykazuje ona duże podobieństwo do rozkładu tych zmiennych w ogólnej populacji nieletnich przebywających w tym czasie w młodzieżowych ośrodkach wychowawczych. Według informacji pozyskanych z Ośrodka Rozwoju Edukacji w 95 MOW w kraju umieszczonych było 4902 wychowanków, w wieku 12–14 lat – 10%, 15–16 lat – 30%, a 17–19 lat – 61%, z czego 67% stanowili chłopcy, a 33% dziewczęta (Ośrodek Rozwoju Edukacji, 2025).

6. REZULTATY PRZEPROWADZONYCH BADAŃ

Wyniki analizy regresji wskazują, że udzielane wychowankom wsparcie wychowawcze w MOW wpływa w 17% na ogólny zakres przejawianej przez nieletnich samodzielności ($\beta = 0,17$; $p < 0,01$; $F = 13,3$; $p < 0,01$). W czasie pobytu nieletnich w MOW organizowane przez wychowawców działania wspierające w 13% wpływają na samodzielność podopiecznych. Rezultaty badań wskazują również, że wsparcie wychowawcze okazywane nieletnim nie ma istotnego znaczenia dla przejawianej przez nich samodzielności poza ośrodkiem. Poza tym wsparcie wychowawcze w najwyższym stopniu wpływa na samodzielne planowanie (21%) oraz samodzielne zaspokajanie potrzeb przez wychowanków (18%) i refleksję nad działaniem (16%). Organizowane i udzielane nieletnim wsparcie w najmniejszym stopniu wpływa na samodzielność w działaniu (9%), następnie na przejawianą przez wychowanków autonomię (13%), wyznaczanie sobie celów (13%) i branie odpowiedzialności za swoje postępowanie (13%).

W związku z powyższym można przyjąć, że uzyskane wyniki potwierdzają prawdziwość sformułowanej hipotezy. Oznacza to, że im większe wsparcie ze strony wychowawców odczuwają wychowankowie, tym większą wykazują samodzielność.

Tabela 1. Wpływ wsparcia wychowawczego na samodzielność wychowanków przebywających w MOW

Wymiary samodzielności	Zakres wsparcia wychowawczego					
	R ²	F	p	β	t	p
Ogólny zakres samodzielności	0,030	13,3	<0,01	0,17	3,648	<0,01
Samodzielność w MOW	0,018	7,6	<0,01	0,13	2,750	<0,01
Samodzielność poza ośrodkiem	-0,002	0,0	0,86	-0,01	-0,180	0,86
Stopień autonomii	0,018	7,8	<0,01	0,13	2,791	<0,01
Znajomość własnych potrzeb	0,020	8,5	<0,01	0,14	2,911	<0,01
Samodzielne zaspokajanie potrzeb	0,031	13,5	<0,01	0,18	3,676	<0,01
Wyznaczanie sobie celów	0,018	7,7	<0,01	0,13	2,778	<0,01
Samodzielne planowanie	0,046	20,6	<0,01	0,21	4,538	<0,01
Samodzielność w działaniu	0,008	3,5	0,05	0,09	1,869	0,05
Samodzielna refleksja	0,027	11,2	<0,01	0,16	3,347	<0,01
Odpowiedzialność	0,018	7,4	0,01	0,13	2,720	0,01
Motywacja do samodzielności	0,024	10,5	<0,01	0,15	3,235	<0,01

Legenda: R² – współczynnik determinacji, F – współczynnik analizy wariancji, β – współczynnik regresji, t – wynik testu t-Studenta, p – poziom istotności.

Źródło: opracowanie własne.

Zestawienie wyników badań w tabeli 2 wskazuje, że ocena skuteczności organizowanego przez wychowawców wsparcia w 14% wpływa na ogólny zakres samodzielności wychowanków (β – 0,14; p < 0,01; F – 8,7; p < 0,01). Podobnie wypadła ocena skuteczności wsparcia wychowawczego udzielanego nieletnim w placówce resocjalizacyjnej (14%). Natomiast efektywność okazywanej wychowankom pomocy, zdaniem wychowanków, nie ma istotnego znaczenia dla przejawianej przez nich samodzielności poza ośrodkiem. Ponadto wsparcie wychowawcze w MOW charakteryzuje się największą skutecznością w samodzielnym planowaniu (22%), wyznaczaniu sobie celów (17%) i refleksji

nad podejmowanym działaniem (17%). Natomiast organizowane oddziaływania wychowawcze w ocenie nieletnich mają najmniejszą skuteczność w rozwijaniu ich motywacji do podejmowania samodzielnych działań (12%), samodzielnym rozpoznawaniu przez nich potrzeb (13%) oraz samodzielnym działaniu (13%).

Tabela 2. Wpływ oceny skuteczności otrzymywanego wsparcia na samodzielność wychowanków przebywających w MOW

Wymiary samodzielności	Skuteczność wsparcia					
	R ²	F	p	β	t	p
Ogólny zakres samodzielności	0,021	8,70	<0,01	0,14	2,95	<0,01
Samodzielność w MOW	0,020	8,26	<0,01	0,14	2,87	<0,01
Samodzielność poza ośrodkiem	-0,002	0,169	0,68	0,02	0,41	0,68
Stopień autonomii	0,023	9,12	<0,01	0,15	3,02	<0,01
Znajomość własnych potrzeb	0,017	7,009	<0,01	0,13	2,65	<0,01
Samodzielne zaspokajanie potrzeb	0,022	9,26	<0,01	0,15	3,04	<0,01
Wyznaczanie sobie celów	0,029	12,08	<0,01	0,17	3,48	<0,01
Samodzielne planowanie	0,049	20,57	<0,01	0,22	4,53	<0,01
Samodzielność w działaniu	0,017	6,798	<0,01	0,13	2,61	<0,01
Samodzielna refleksja	0,029	11,53	<0,01	0,17	3,40	<0,01
Odpowiedzialność	0,020	7,98	<0,01	0,14	2,83	<0,01
Motywacja do samodzielności	0,015	6,147	0,01	0,12	2,48	0,01

Legenda: R² – współczynnik determinacji, F – współczynnik analizy wariancji, β – współczynnik regresji, t – wynik testu t-Studenta, p – poziom istotności.

Źródło: opracowanie własne.

Można więc przyjąć, że otrzymane rezultaty badań potwierdzają prawdziwość sformułowanej hipotezy (H₂), zatem im skuteczniejszego wsparcia wychowawczego doświadczają nieletni, tym większą wykazują się oni samodzielnością.

7. DYSKUSJA NAD WYNIKAMI PRZEPROWADZONYCH BADAŃ

W wyniku przeprowadzonych badań dowiedziono, że wsparcie wychowawcze w niewielkim stopniu wpływa na samodzielność nieletnich i w podejmowanych

przez kadre działań jest mało skuteczne. Największy wpływ i ocenę skuteczności wsparcie wychowawcze osiąga w rozwijaniu wśród nieletnich umiejętności samodzielnego planowania i refleksji nad podejmowanym działaniem, natomiast najmniejszy w samodzielnym działaniu.

Okazuje się więc, że wychowawcy nie rozwijają samodzielności wychowanków MOW. Nie organizują młodzieży warunków do samodzielnego doświadczania życia, ani nie motywują ich do przełamywania swoich lęków i podejmowania prób samodzielnego poradzenia sobie z wyzwaniami dnia codziennego. Wysokie wyniki wsparcia w planowaniu i refleksji nad podejmowanym działaniem mogą być konsekwencją wychowywania się w systemie placówki resocjalizacyjnej, ściśle ustalonych zasad i norm funkcjonowania, nagród i kar czy planu dnia, gdzie zaspokojenie odczuwanych dotychczas potrzeb (zapalenie papierosa, skorzystanie z internetu, telefonu, zażycie narkotyku) wiąże się ze stosowaniem przez wychowanków technik manipulacji (zwłaszcza w pierwszym etapie funkcjonowania w placówce). Można zatem uznać, że okazywane przez wychowawców wsparcie zmusza nieletnich do przystosowania się do warunków panujących w MOW. Za prawdziwością tej tezy przemawiają wyniki świadczące o najmniejszym wpływie wsparcia wychowawczego na przejawianą przez wychowanków autonomię w placówce, wyznaczanie przez nich własnych celów do osiągnięcia i branie odpowiedzialności za swoje postępowanie. Nie ma miejsca w placówce resocjalizacyjnej na samodzielne podejmowanie przez nieletnich decyzji co do własnego postępowania czy kierunków rozwoju. Nawet popełnienie błędu poprzez naruszenie zasad regulaminu wiąże się z sięgnięciem do katalogu kar i zobowiązaniem nieletniego do podporządkowania się konsekwencjom. Nie motywuje się wychowanków do refleksji nad popełnionymi błędami i poszukiwania sposobów ich zadośćuczynienia. Kolejnym argumentem przemawiającym za sformułowaną tezę jest fakt, że organizowane nieletnim wsparcie wychowawcze i jego skuteczność w ocenie nieletnich nie ma istotnego znaczenia dla przejawianej przez nich samodzielności poza ośrodkiem. Co z jednej strony oznacza, że pomiędzy wychowawcami a podopiecznymi nie ma relacji opartej na zaufaniu, więzi, czy też troski, a działania podejmowane przez wychowawców nie wychodzą poza placówkę resocjalizacyjną. Z drugiej zaś strony wychowawca odgrywa dla nieletnich znaczącą rolę, kiedy w MOW podejmuje decyzję o przyznaniu przepustki, nagrodach, karach, dodatkowych wyjściach poza teren i innych przywilejach bądź konsekwencjach.

Dotychczas przeprowadzone badania pokazują, że wychowawcy w rozwijaniu samodzielności podopiecznych MOW posługują się najczęściej takimi formami wsparcia, jak zachęcanie do działania, wsparcie emocjonalne, analiza

celów i efektów. Najbardziej stosują wyręczanie, finansowanie oraz instruowanie. Tymczasem najbardziej przydatne w opinii wychowanków i wychowawców MOW jest motywowanie nieletnich do działania (Zieciak, 2020). W przeprowadzonych badaniach motywowanie okazało się być najmniej skuteczne.

Badania pokazują, że pedagodzy resocjalizacyjni w swojej pracy skoncentrowani są głównie na realizowaniu zadań związanych z nadzorem, utrzymaniem dyscypliny i organizowaniu codziennych aktywności podopiecznych (Kamiński, 2005, s. 44; Dobijański i in., 2024, s. 93–97). Posiadają niskie kompetencje wychowawcze (Karłyk-Ćwik, 2009; Gajewska i Zapeński, 2024, s. 271), a zdaniem podopiecznych ośrodków personel wykazuje się niskim poziomem sprawiedliwości, gotowości udzielania wsparcia w trudnych sytuacjach, zdolności empatycznego rozumienia oraz życzliwości (Karłyk-Ćwik, 2009). O destrukcji udzielanego przez wychowawców wsparcia pisze również Barbara Ostafińska-Molik i Ewa Wysocka, zwracając uwagę, że profesjonalni pedagodzy są zobowiązani etycznie do udzielania pomocy osobom potrzebującym. Według wielu badaczy wychowawcy z MOW podejmują działania zorientowane na przystosowywanie się nieletnich do warunków i życia w instytucji resocjalizacyjnej (Chomczyński, 2014; Staniaszek, 2013), co z pewnością nie pomaga w przygotowywaniu ich do samodzielności życiowej poza placówką.

PODSUMOWANIE

Badania pokazują, że wychowawcy wiele powinni w sobie rozwinąć/zmienić, aby podejmowane przez nich oddziaływania wspierające były w ocenie nieletnich bardziej skuteczne w przygotowywaniu ich do samodzielności życiowej. Przede wszystkim kadra MOW powinna rozwijać w sobie umiejętności posługiwania się dialogiem motywującym, aby prowadzone przez nich rozmowy indywidualne z wychowankiem były efektywniejsze. Inne pożądane działania to organizowanie nieletnim sytuacji usamodzielniające (np. treningi z rozwoju kompetencji społecznych) i podejmowanie współpracy ze środowiskiem lokalnym, aby organizowane zajęcia odbywały się w naturalnych warunkach, wymagających podjęcia decyzji oraz działań. Kadra MOW powinna bardziej rozwijać swoje kompetencje diagnostyczne, które byłyby pomocne w zbieraniu informacji o wychowanku i projektowaniu jego rozwoju.

BIBLIOGRAFIA

- BEDNARZ, A. (2019). *Psychospołeczne uwarunkowania potrzeb młodzieży z rodzin niepełnych*. Wydawnictwo UMCS.
- BERNASIEWICZ, M., i NOSZCZYK-BERNASIEWICZ, M. (2017). *Family life and crime: Contemporary research and essays*. Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.
- BIEGASIEWICZ, M. (2010). Poczucie alienacji a wsparcie społeczne u nieletnich. *Studia Psychologica*, (10), 125–152.
- BOCHNIARZ, A. (2019). *Psychospołeczne uwarunkowania potrzeb młodzieży z rodzin niepełnych*. Wydawnictwo UMCS.
- BOLGER, N., ZUCKERMAN, A., i KESSLER R. C. (2000). Invisible support and adjustment to stress. *Journal of Personality and Social Psychology*, 79(6), 953–961. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.79.6.953>
- BORECKA-BIERNAT, D. (2007). Agresywna strategia radzenia sobie młodzieży w społecznych sytuacjach trudnych a poczucie umiejscowienia kontroli oraz jej uzależnienie od postaw rodzicielskich. W: K. Rędziński (red.), *Między tradycją a nowoczesnością*. T. 16: *Pedagogika* (s. 117–132). Wydawnictwo im. Stanisława Podobińskiego Akademii im. Jana Długosza.
- BRÜHLMEIER, A. (1993). *Edukacja humanistyczna* (I. Pańczakiewicz, tłum.). Oficyna Wydawnicza „Impuls”.
- BURDACH, M. (2021). Wartości życiowe i rodzinne wychowanków Młodzieżowych Ośrodków Wychowawczych. *Konteksty Społeczne*, 9(1), 60–74.
- BYRA, S., i PARCHOMIUK, M. (2008). Wsparcie społeczne jako zasób w rehabilitacji społecznej. *Lubelski Rocznik Pedagogiczny*, 27, 135–148.
- CHOMCZYŃSKI, P. (2014). *Działania wychowanków schronisk dla nieletnich i zakładów poprawczych. Socjologiczna analiza interakcji grupowych*. Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.
- DĄBROWSKA, A. (2023). *Zasoby osobiste i społeczne a dobrostan psychiczny wychowanków młodzieżowych ośrodków wychowawczych*. Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- DOBIAŃSKI, M., KAMIŃSKI, A., KUPIEC, H., i MIELCZAREK, M. (2024). *Wydarzenia nadzwyczajne w placówkach resocjalizacyjnych. Uwarunkowania, przejawy i metody zapobiegania*. Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku.
- DRWAL, R. L. (1978). Poczucie kontroli jako wymiar osobowości podstawy teoretyczne, techniki badawcze i wyniki badań. W: E. Paszkiewicz (red.), *Materiały do nauczania psychologii* (t. 3, s. 307–345). PWN.
- GAJEWSKA, G., i ZAPEŃSKI, P. (2024). *Usamodzielnianie i samodzielność życiowa byłych wychowanków placówek opiekuńczo-wychowawczych w narracjach biograficznych*. Wydawnictwo Adam Marszałek.
- GORDON, T. (1991). *Wychowanie bez porażek. Rozwiązywanie konfliktów między rodzicami a dziećmi*. Instytut Wydawniczy Pax.
- GRANOSIK, M., GULCZYŃSKA, A., i SZCZEPANIK R. (2015). Przekształcanie klimatu społecznego ośrodków wychowawczych dla młodzieży nieprzystosowanej społecznie (MOS i MOW), czyli o potrzebie rozwoju dyskursu profesjonalnego oraz działań upelnomocniających. W: J. E. Kowalska, A. Sobczak i A. Kaźmierczak (red.), *Zapobieganie wykluczeniu z systemu edukacji dzieci i młodzieży nieprzystosowanej społecznie. Dobre praktyki pracy edukacyjnej* (s. 13–46). Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.

- HUGET, P. (2009). Poczucie kompetencji społecznych młodzieży z zaburzeniami w zachowaniu jako czynnik wpływający na skuteczność mediacji rodzinnych. W: M. Leśniak (red.), *Mediacja w rozwiązywaniu konfliktów wieku adolescencji* (s. 113–122). Krakowskie Towarzystwo Edukacyjne, Oficyna Wydawnicza AFM.
- JABŁONOWSKA, M. (2016). *Edukacyjny wymiar samodzielności poznawczej. Szkice teoretyczne i dociekania empiryczne w kontekście zdolności uczniów gimnazjum*. Wydawnictwo Akademii Pedagogiki Specjalnej.
- JAMES, B. (2003). *Leczenie dzieci po urazach psychicznych* (E. Reutt-Majkowska, tłum.). Państwowa Agencja Rozwiązywania Problemów Alkoholowych.
- KAMIŃSKI, A. (2005). Młodzieżowe Ośrodki Wychowawcze w Polsce, ich zadania i sposoby funkcjonowania. W: K. Socha-Kołodziej i B. Zajęcka (red.), *Profilaktyka, opieka, wychowanie, resocjalizacja – wybrane aspekty* (s. 13–24). Wydawnictwo Akademii im. Jana Długosza.
- KANIOWSKA, T. (2018). *Materiały szkoleniowe dla kadry placówek resocjalizacyjnych. Wymagania państwa w odniesieniu do funkcjonowania młodzieżowych ośrodków wychowawczych i młodzieżowych ośrodków socjoterapii*. Ośrodek Rozwoju Edukacji.
- KARŁYK-ĆWIK, A. (2009). *Kompetencje zawodowe pedagogów w pracy z nieletnimi agresorami*. Wydawnictwo Edukacyjne „Akapit”.
- KIRENKO, J. (2002). *Wsparcie społeczne osób z niepełnosprawnością*. Wyższa Szkoła Umiejętności Pedagogicznych i Zarządzania w Rykach.
- KIRENKO, J., i SARZYŃSKA, E. (2010). *Bezrobocie. Niepełnosprawność. Potrzeby*. Wydawnictwo UMCS.
- KMIECIK-BARAN, K. (1995). Skala wsparcia społecznego. Teoria i właściwości psychometryczne. *Przegląd Psychologiczny*, 38(1-2), 201–214.
- KOBYLARCZYK-KACZMAREK, M., i OGIŃSKA-BULIK, N. (2023). *Trauma u młodzieży. Konsekwencje i uwarunkowania*. Difin.
- KONASZEWSKI, K., i SOSNOWSKI, T. (2017). Czynniki warunkujące samoocenę nieletnich umieszczonych w młodzieżowych ośrodkach wychowawczych. *Resocjalizacja Polska*, (13), 175–191.
- KOZŁOWSKI, P. (2016). *Wartości, cele i plany życiowe młodzieży nieprzystosowanej społecznie*. Oficyna Wydawnicza „Impuls”.
- KUDLAK, G. (2016). Kompetencje społeczne nieletnich przestępców. W: G. Kudlak (red.), *Institutionalna resocjalizacja nieletnich. Wyzwania i perspektywy rozwoju* (s. 145–159). Difin.
- KUPIEC, H. (2014). Płeć jako moderator samooceny młodzieży dostosowanej i niedostosowanej społecznie. *Resocjalizacja Polska*, (7), 117–134.
- KUPIEC, H. (2016). Lęk i agresja jako katalizatory ekskluzji społecznej wychowanków placówek resocjalizacyjnych. W: A. Knocińska, P. Frąckowiak i S. Jabłońska (red.), *Pedagogika społeczna wobec problemu wykluczenia społecznego. Diagnoza, fenomenologia, rozwiązania* (s. 66–79). GSW Milenium.
- KUPIEC, H., i ZIĘCIAK, M. (2023). Osobowościowe korelaty kompetencji społecznych nieletnich przebywających w młodzieżowych ośrodkach wychowawczych. *Colloquium*, 15(2), 119–138.
- KWAŚNICA, R. (1994). *O pomaganiu nauczycielowi – alternatywa komunikacyjna. Światopoglądowe uzasadnienie oraz edukacyjne konsekwencje sterującego i oferującego sposobu udzielania pomocy*. Wrocławska Oficyna Nauczycielska.

- MAŁACHOWSKA, E. (2017). Kompetencje komunikacyjne wychowanków młodzieżowych ośrodków wychowawczych. W: I. Mudrecka (red.), *Teoretyczne i metodyczne aspekty resocjalizacji młodzieży niedostosowanej społecznie* (s. 187–198). Pedagogium Wyższa Szkoła Nauk Społecznych.
- MELROSE, K. L., BROWN, G. D. A., i WOOD, A. M. (2015). When is received social support related to perceived support and well-being? When it is needed. *Personality and Individual Differences*, (77), 97–105. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2014.12.047>
- MOTOW, I. (2018). *Perspektywa skutecznej resocjalizacji nieletnich. Możliwości i bariery*. Ośrodek Rozwoju Edukacji. <https://www.ore.edu.pl/2017/11/materialy-do-pobrania-resocjalizacja>
- NIK (2017). *Działalność resocjalizacyjna młodzieżowych ośrodków wychowawczych* [raport]. Nr ewid. 153/2017/P/17/099/LSZ. <https://www.nik.gov.pl/kontrola/P/17/099/>
- NOSZCZYK-BERNASIEWICZ, M. (2013). Płynna struktura rodzin pochodzenia w biografiiach nieletnich przestępców. W: M. Bargel, E. Janigová, E. Jarosz i M. Jüzl (red.), *Sociální pedagogika v kontextu životních etap člověka* (s. 415–426). Institut mezioborových studií.
- NURULLAH, A. S. (2012). Received and provided social support: A review of current evidence and future directions. *American Journal of Health Studies*, 27(3), 173–188.
- OPORA, R. (2009). *Ewolucja niedostosowania społecznego jako rezultat zmian w zakresie odporności psychicznej i zniekształceń poznawczych*. Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego.
- OSTAFIŃSKA-MOLIK, B., i WYSOCKA, E. (2014). Doświadczenie wsparcia społecznego przez młodzież. *Pedagogika Społeczna*, (3), 83–104.
- OŚRODEK ROZWOJU EDUKACJI (4.09.2025). *System Kierowania – Młodzieżowe Ośrodki Wychowawcze*. ORE.edu.pl. <https://ore.edu.pl/2017/10/system-kierowania-mlodziezowe-osrodki-wychowawcze/>
- PORZAK, R. (2008). Charakterystyka środowiska schronisk dla nieletnich. W: Z. B. Gaś (red.), *Efektywność instytucjonalnych form pomocy na rzecz młodzieży zagrożonej wykluczeniem społecznym* (s. 159–176). PWF „Masz Szansę”.
- REMISZ, M. (2005). *Funkcje opiekuńczo-wychowawcze rodzin niepełnych i ich wspomaganie*. Naukowe Wydawnictwo Piotrkowskie Filii Akademii Świętokrzyskiej.
- SCHMITZ, M., RUSSEL, D. W., i CUTRONA, C. (1997). Perceived social support and social network influences on physician utilization among the elderly. W: J. J. Kronenfeld (red.), *Research in the sociology of health care* (t. 14, s. 249–272). JAI Press.
- SĘK, H. (2003). Wsparcie społeczne jako kategoria zasobów i wieloznaczne funkcje wsparcia. W: Z. Juczyński i N. Ogińska-Bulik (red.), *Zasoby osobiste i społeczne sprzyjające zdrowiu jednostki* (s. 123–145). Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.
- SĘK, H. (2012). Rola wsparcia społecznego w sytuacjach stresu życiowego. O dopasowaniu wsparcia do wydarzeń stresowych. W: H. Sęk i R. Cieślak (red.), *Wsparcie społeczne, stres i zdrowie* (s. 49–67). Wydawnictwo Naukowe PWN.
- SĘK, H., i CIEŚLAK, R. (2012). Wsparcie społeczne – sposoby definiowania, rodzaje i źródła wsparcia, wybrane koncepcje teoretyczne. W: H. Sęk i R. Cieślak (red.), *Wsparcie społeczne, stres i zdrowie* (s. 11–28). Wydawnictwo Naukowe PWN.
- SIKORA, R. (2012). Wsparcie społeczne i strategie radzenia sobie ze stresem a depresyjność młodzieży. *Psychologia Rozwojowa*, 17(2), 41–54. <https://doi.org/10.4467/20843879PR.12.011.0460>
- STANIASZEK, M. (2013). *Klimat społeczny młodzieżowych ośrodków wychowawczych w Polsce. Studium resocjalizacyjne* [niepublikowana praca doktorska]. Uniwersytet Łódzki.
- STRELAU, J., i DOLIŃSKI, D. (2008). *Psychologia akademicka. Podręcznik akademicki*. T. 1. Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne.

- SZAFRAŃSKA, K. (2018). *Kształtowanie się celów życiowych nastolatków w pieczy instytucjonalnej. Model ontologiczno- gnozeologiczny*. Oficyna Wydawnicza „Impuls”.
- SZCZĘSNA, A. (2010). *Wsparcie społeczne w rozwoju zawodowym nauczycieli*. Oficyna Wydawnicza Uniwersytetu Zielonogórskiego.
- THOITS P. A. (2010). Stress and health: Major findings and policy implications. *Journal of Health and Social Behavior*, 51(1), 41–53. <https://doi.org/10.1177/0022146510383499>
- ZIĘCIAK, M. (2020). *Samodzielność i usamodzielnianie wychowanków w młodzieżowych ośrodkach wychowawczych*. Oficyna Wydawnicza „Impuls”.

ZNACZENIE WSPARCIA
W PRZYGOTOWANIU NIELETNICH PRZEBYWAJĄCYCH
W MŁODZIEŻOWYCH OŚRODKACH WYCHOWAWCZYCH
DO DOŚWIADCZANIA SAMODZIELNOŚCI

STRESZCZENIE

W artykule poruszono problematykę znaczenia wsparcia udzielanego przez wychowawców młodzieżowych ośrodków wychowawczych (MOW) dla rozwoju samodzielności podopiecznych tych ośrodków. Badania przeprowadzone zostały metodą sondażu diagnostycznego z wykorzystaniem autorskich kwestionariuszy ankiet w grupie 505 nieletnich w przedziale wiekowym 13–18 lat. Była to młodzież przebywająca w latach 2017–2018 w 12 losowo wybranych placówkach resocjalizacyjnych typu MOW z trzech województw Polski. Wyniki pokazują, że wsparcie wychowawcze i ocena jego skuteczności przez nieletnich wpływają na rozwój samodzielności podopiecznych MOW. Obecnie podejmowane przez kadrę MOW oddziaływania wspierające mają niewielki wpływ i w ocenie nieletnich są mało skuteczne w kontekście rozwoju ich samodzielności. Pedagodzy resocjalizujący zbyt małą uwagę przykładają do organizowania młodzieży warunków do ich usamodzielniania czy motywowania do podejmowania samodzielnych aktywności. Brak istotnego statystycznie wpływu wsparcia wychowawczego na przejawianą przez nieletnich samodzielność poza ośrodkiem pokazuje również, że kadra MOW nie nawiązuje z wychowankami relacji opartych na zaufaniu, więzi, czy też trosce, a ich oddziaływania ograniczają się do placówki, w której pracują.

Słowa kluczowe: wsparcie; nieletni; samodzielność; resocjalizacja

THE IMPORTANCE OF SUPPORT
IN PREPARING MINORS IN REHABILITATION CENTER
TO EXPERIENCE INDEPENDENCE

SUMMARY

This article addresses the importance of support provided by educators in youth care centers for the development of independence in their residents. The study was conducted using a diagnostic survey method, using proprietary questionnaires, among a group of 505 minors aged 13-18. These youth were housed in 12 randomly selected youth rehabilitation centers (MOWs) in three Polish voivodships between 2017 and 2018. The results revealed that educational support and the minors' assessment of its effectiveness influence the development of independence in their residents. Current supportive interventions undertaken by youth rehabilitation center staff have little impact and,

in the minors' opinion, are ineffective in developing their independence. Rehabilitation educators pay too little attention to providing youth with the conditions to become independent or motivating them to engage in independent activities. The lack of a statistically significant effect of educational support on the independence of minors outside the center also shows that the staff of the youth detention centers do not establish relationships with the minors based on trust, bonds, and care, and their influence is limited to the facility where they work.

Keywords: support; minors; independence; resocialization